

акцент делается на специфике переходного периода – биархата, когда существенно меняются социальные роли женщины и мужчины. В этой связи затрагивается тема разрушения семьи традиционного типа. Из художественных средств выделена траги-ирония как сюжетно-композиционная основа большинства “городских” пьес, парадокс, элементы театра абсурда.

Ключевые слова: город, женщина, мужчина, биархат, деформация, маскулинизация, траги-ирония, парадокс, абсурд.

Chernienko L. V. Woman in the Modern City (Based on the Turn of the Century Russian Drama)

The problems associated with reflection at the end of the twentieth Russian drama early. Twenty-first century. Topic of women’s fate in a modern city. Particular attention is given to distorting the city life, especially the metropolis, the female psyche and behavior of women in urban society. Takes into account the principle of gender mainstreaming, with emphasis on the specifics of the transition period of biarhat when changing social roles of women and men. In this regard, touched upon the destruction of the traditional type. Of artistic media-isolated tragic irony as the basis of subject compositional plays, paradox, elements of theater of absurdity.

Key words: city, woman, man, biarhat, deformation, masculinization, tragi-ironic, paradox, absurd.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – к. філол. н, доц. Бойцун І. Є.

УДК 821.161.2.02–1/–9.09

В. Й. Шапіро

**ЖАНРОВІ ОЗНАКИ
У “КИЇВСЬКІЙ” ПОЕЗІЇ “НЕОКЛАСИКІВ”**

Постановка проблеми. У ХХ ст. 20-ті роки увійшли в історію революційними подіями та великими соціальними змінами. У цей час місто остаточно перемагає село в умовній боротьбі й веде першість у житті країни. Центр життя повністю перемістився до міста. Таке явище почали називати урбанізацією, і воно проникало практично у всі сфери людської діяльності. Література не стала винятком. Образи міста, його життя, все частіше почали займати основну увагу письменників. Тож за урбанізм в літературі прийнято вважати “зображення в художніх творах великих міст, мегаполісів, увагу до техніки, відтворення стрімкого темпоритму життя, шумів тощо” [1, с. 516]. Класичні жанри зазнають

різноманітних трансформацій. З'являються урбаністичні твори й у творчості “неокласиків”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему жанру в ліриці досліджували Т. Бовсунівська, Ю. Ковалів, Н. Копистянська. Творчість “неокласиків” була у центрі уваги наукових робіт О. Астаф'єва, І. Борецького, О. Гальчук, Г. Вервеса, О. Вишневської, Т. Іванюхи М. Моклиці, В. Моренця, М. Неврлого, Л. Темченко. Але проблема жанрових ознак в урбаністичній ліриці взагалі, й у творчості “неокласиків” зокрема залишається недослідженою.

Постановка завдання. Дослідити та виокремити основні тенденції жанрових утворень у “київській” урбаністичній ліриці поетів-“неокласиків”.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй концепції І. Качуровський урбаністичну поезію виділяє в окремий вид – “це лірика з міською тематикою, лірика, присвячена місту” [2, с. 254]. Образ міста стає доволі поширеним явищем серед поетів 20-х років. Воно могло бути провінційним, як у Є. Плужника: “Місто мале. На дзвіницю злізти, – / Видко жита й хутори сусідні. / Виконком, аптека й канцеляристи...” [3, с. 247], або ж індустріальним, як у В. Сосюри: “Од вечірнього, од синього снігу здається / місто з електричними місяцями голубим і гнідим. / Чую, як серце у міста б'ється: / дим – / дим...” [4, с. 64] та М. Рильського: “Тут цілий день, у казанах закутий, / Кипить асфальт задушливо-тяжкий, / І білий пил, колючий і густий, / На легені спадає, як отрута” [5, с. 188]. Образ морського міста знаходимо в М. Йогансена: “То город-дощ, холодний і зелений / Захований од сонця і од вітру / В холодній непозбуваній розпуці / Процент підсумовує старанно” [6, с. 70], колишня могутність Чернігова змальована в однойменному сонеті М. Зерова: “Могутніх ферм мереживо прозоре, / Залізний ляск і двоколійна путь / В широкий світ непереможно звуть, / Де йде життя і довгу ниву оре” [7, с. 29]. Крім загального образу, в поезіях 20-х років постають конкретні міста: Канів, Чернігів. У творах “неокласиків” зустрічаємо образи таких давніх міст, як Олександрія, Херсонес, Спарта.

Особливою увагою серед поетів користувався Київ. До цього образу в своїй творчості у 20-ті роки ХХ ст. зверталися П. Тичина, О. Стефанович, Є. Маланюк та ін.. У кожній поезії наявні різні бачення, застосовані різноманітні прийоми та жанрові форми. Але чи не найбільше до нього зверталися в своїх творах поети-“неокласики”.

М. Зеров присвятив столиці України цикл “Київ”, до якого увійшло чотири поезії. У першій поезії столиця постає перед нами “замріяною, злотоглавою”. На той час Київ перестав бути адміністративним центром України (столицею був Харків), але М. Зеров підкреслює, що такі зміни не здатні переписати ні славне минуле, ні ту духовну глибину, якою володіє місто “І не тобі молодшому, горить / Червлених наших днів ясна заграва” [7, с. 27]. Але автора переповнює сум, бо “в минулім дні твоєї слави... Твого буяння, цвіту і держави”,

місто вже не було центром влади, його намагалися відсунути на другорядні ролі. Але Київ – це глиба, і в першу чергу – духовна, що набирала ваги протягом багатьох століть: “Глянь на химери барокових бань, / На Шеделя білоколонне диво: ... / Ця золотом цвяхована блакить” [7, с. 27]. У цих рядках автор використовує образ Лаврської дзвіниці, архітектором якої був Й. Г. Шедель. У цій поезії автор вживає піднесені “забарвлені” епітети – “червлені”, “золотоглавий”, “білоколонне”, “блакить”.

У перших двох катренах сонету “Київ-традиція” автор відтворює історію міста, демонструючи його могутність і вплив. Ще до появи Києва до нього “тислись войовничі готи, / Данпарштадт із пуці виглядав” [7, с. 28]. Місто було бажаною здобиччю для багатьох воїнів. М. Зеров згадує норманів, Болеслава Хороброго, який “щербив меча об золоті ворота” [7, с. 28] у 1018 р., Е. Ляссота з Г. Л. Бопланом, що залишили в своїх працях згадки та враження про місто. Проте, не дивлячись на тяжкі випробування, і в сучасні авторові часи, Київ залишається привабливим містом, яке овіяла “чар-отрута”. Тут “розбили табір аспанфути”. “і Тичина ... “Плуга” вів у сонячні комуни” [7, с. 28]. З останніх рядків приходиться розуміння того, що Київ так і залишився потужним культурним центром.

Продовженням оспівування величі нашої столиці є поезія – “Київ навесні ввечері”. Гармонійне поєднання природи, історичної величі, церковної архітектури не здатні зруйнувати “гермокопиди, / І несмак архітекторів-нездар” [7, с. 28]. Під “гермокопідами” автор вбачає тих будівничих, які нехтували красою, характером міста й зводили “будинки-потвори”. Таке порівняння і на сьогодні є дуже актуальним. Але Київ стоїть “веселий, ясновидий” [7, с. 28]. Серед головних здобутків столиці М. Зеров додає його атмосферу, дух, які створюють сині води, зелений яр, вулиці, що “виводять зір / В повітря чисте” [7, с. 28], і, звичайно ж, “старі каштани”. При створенні цієї поезії автор використовує п’ятистопний ямб. У першій строфі бачимо біди Києва – “архітекторів-нездар”, пожеги. У наступному катрені перед нами постають найбільші переваги міста. У терцині ці дві протилежні характеристики поєднуються, створюючи “міську ідилію”. У такій побудові вбачаємо загальновідому тріаду – теза-антитеза-синтез, що є однією з вимог до класичного сонету.

Підсумовуючи аналіз “київських” творів М. Зерова, відзначимо, що провідною ідеєю його циклу є оспівування могутності та величі столиці. Всі твори написані п’ятистопним ямбом, належать до жанру сонету, а саме до німецько-російського типу цих віршів (поезії написані силабо-тонікою, мають відповідні римування й будову). У двох із трьох віршів автор дотримується класичної вимоги стосовно тріади “теза-антитеза-синтез”. Так спостерігаємо класичні зразки сонетів.

Мають у своїй спадщині поезії присвячені Києву й інші “неокласики”, зокрема і М. Драй-Хмара. У своєму вірші “Київ” поет

висловлює захоплення містом, використовуючи задля цього добірну, вишукану лексику та образи. Вже в першій строфі Київ порівнюється з “перлом в Володимировім гроні”, що сяє “мов Маргарита в сіверній Короні” [8, с. 120]. Звертає на себе увагу образ “червоних коней”, що скачуть через київську басань (крита галерея навколо церкви). Автор має на увазі червоних більшовиків, які після захоплення влади руйнували церковні святині. Автор благає Київ прокинутись від цього знуцання, бо вже “полетіли горностаєві кереї, / і шабля, і бунчук, і булава. / А ти ... ти непорушний, як вереї” [8, с. 120]. Поет порівнює терпіння міста із стовпом, на який вішають ворота (верей). Красномовною є остання терцина сонету, в якій автор порівнює мовчання Києва з долею Іоанна Хрестителя – “Схилився над пергаментом мінеї, – / ти не жива: ти – всічена глава / На золотій тарелі Саломеї” [8, с. 120]. Автор дорікає, що Київ втратив колишню владу, гордість, честь, що він не може захистити себе від свавілля, натомість “схилився над пергаментом мінеї”. У цьому вірші поет використовує чимало образів, що пов’язані з давніми часами. Так “Володимирове грона” переносить нас до Київської Русі, “кереї”, “бунчук”, “булава” – до козацтва, “червоні коні” – до сучасних авторів часів, відзначаємо також алюзію до біблійного сюжету (“тареля Саломеї”). Виокремлюємо цікавий факт використання образу “барокових бань” М. Драй-Хмарою, такий самий образ є і в поезії “Київ з лівого берега” М.Зерова. Проаналізувавши будову поезії, констатуємо, що це сонет німецько-російського типу, написаний п’ятистопним ямбом. Катрени мають перехресне римування АВАВ-АВАВ, терцини написані на дві рими – CDC-CDC. Як бачимо, ця поезія цілком задовольняє канонічні вимоги до сонетів.

Інше емоційне забарвлення – спокійніше, сумніше має поезія “Київ” П. Филиповича. У ній автор, подібно до М. Зерова, тужить за колишньою славою міста. Хоч Київ і не був світовим центром, до якого б “пливли скандинавські герої” і яке “не прославив тебе чужоземний Боян” [9, с. 86]. Проте це було колись сильне місто “і на схід, і на південь твій раб мандрував” [9, с. 87]. Але з часом “поміліла ріка, вал зрівнявся – осів” [9, с. 87]. П. Филипович сумує, що минулася слава Києва, що ніхто вже не повірить, що колись було могутнє, потужне місто, що “Андрій Первозванний ... твою славу прорік” [9, с. 86]. Сучасне життя змінилося, і вперед ведуть вже інші: “Чуєш, там, вдалині, велетенські заводи / Іншу долю кують, інше сяєво слав!”. І це сяєво має індустріалізований відблиск, а не барокових бань. Та все ж із Києва “пісня летить у поля у безкраї”, бо він так і залишився духовним центром країни. Як й інші “неокласики”, П. Филипович вдається до широкого використання в своєму творі історичних образів – це Атени, Троя, Боян, Андрій Первозванний, клейноди. У першій строфі дія не стосується Києва, автор згадує “іноземні” образи. Наступні строфи розкривають історію міста. Від славних часів автор доводить нас до занепаду Києва, але твір завершується надією на краще майбутнє.

Стосовно будови зазначимо, що поезія складається з чотирьох катренів і написана чотиристопним анапестом:

“Не до тебе пливли скандинавські герої, UU-UU-UU-UU-U
Бойовими човнами розкинувши стан. UU-UU-UU-UU-
Ні вінками Атен, ні руїнами Трої UU-UU-UU-UU-U
Не прославив тебе чужоземний Боян” [9, с. 86].UU-UU-UU-UU-
Яскраво виражених ознак якогось класичного жанру в цій поезії

не знаходимо.

В інших поезіях П. Филиповича іноді зустрічаємо міські картини, що виступають тлом для створення певного емоційного забарвлення. Так поезію “Тіні людей і камінь” завершують рядки розпачу “Місто прокляте Богом! / Кинув тебе і Чорт” [9, с. 54]. Прекрасний образ Києва постає у першій частині твору “Тарас Шевченко”, що і має назву “Київ”, в якій зображено зустрічі Кобзаря із П. Кулішем. Чудовим зразком урбаністичної лірики вважаємо поезію “Місто”, в основу якої покладені, скоріш за все, образи київських вулиць.

У спадщині Юрія Клена є поезія під назвою “Київ”, що складається з двох частин (“Міський сад”, “Софійський майдан”). У першій частині твору автор зображає урбаністичні картини міста, а саме життя “Пролетарського саду”, де “світить коханцям Венера”, “гуляють дівчата хазарські” [10, с. 88]. Але це кохання не є високим, благородним почуттям, воно урбаністичне й відбувається за законами міста. Таке розуміння з’являється після рядків “І руки пожадливо місяць / Піддатливе м’ясо ночей” [10, с. 88]. Автор дає зрозуміти, що життя мінливе – сьогодні в саду процвітає кохання, а вчора “тут розстрілював Лаціс, / і вили вітри завірюх” [10, с. 89]. У другій частині твору на центральне місце виходить образ Б. Хмельницького, а саме пам’ятника, що знаходиться на Софіївському майдані. Автор просить гетьмана вказати булавою не на північ, а вниз – “бо рідний акрополь повстане / Не в дебрях чухонських, а тут” [10, с. 89]. Під “дебрями чухонськими” поет, скоріш за все, має на увазі Полтавщину. Завершує цей ліричний твір загальна картина Києва, сповнена песимістичним настроєм: “Лисніє в намісті вогнів / Коростою вкритий Хрещатик ... / І небо свій строщений череп / Підносить над містом старим” [10, с. 89]. Обидві частини твору утворені з катренів і написані тристопним амфібрахієм.

У поетичній спадщині Юрія Клена знаходимо ще два твори, в яких наявні урбаністичні мотиви. Це вірш “Франкфурт-на-Майні”, де автор обігрує образи самого міста, Й. В. Гете та деяких його персонажів (Фавста, Мефістофеля, Маргарити). У любовній поезії “Зустріч”, за тло слугує Київ. У деяких творах маємо згадки про місто, але вони виконують лише епізодичну роль. Доволі часто поет використовує образи Софії Київської, пам’ятника Б. Хмельницькому та інших київських споруд, апелюючи до патріотичної та національної свідомості читача.

М. Рильський у своїй спадщині часів “неокласиків” не має такої поезії, де б зазначалося, що вона присвячена Києву, або що в ній постають саме київські міські пейзажі. Образи міста, як правило, у поета “безособові”, але більшість із них можна співвіднести саме з Києвом. Один із найяскравіших зразків урбаністичної лірики М. Рильського – це сонет “Тут цілий день у казанах закутий”, в якому зображено місто, де “кипить асфальт задушливо тяжкий”, це “дихання міста у липневу спеку” [5, с. 188]. Враховуючи будову (три катрени, один дистих) та римування (АВВА-СDDC-EFEF-НН) розуміємо, що це приклад англійського (шекспірівського) сонету. Ще однією поезією цього жанру є твір “Пробіг автомобіль, і синя хмарка диму”. У ньому відзначимо такі рядки: “Де стигнуть дерева однаково ставні, / Трамвай трамваєві одгукується в риму” [5, с. 290]. “Трамвай” доволі часто з’являється в творах М. Рильського, а оскільки в ті часи цей вид транспорту був наявний лише у великих містах, то співвідносимо такі картини саме з Києвом. Вірш написаний шестистопним ямбом і має будову та римування, що характерні для німецько-російського типу сонетів. Образ Голосіївського лісу постає в однойменній поезії М. Рильського. Загалом поет має більше десятка урбаністичних поезій, картини яких, у більшості випадків, можемо співвідносити з Києвом. Найуживанішим жанром серед них є сонет.

Висновки дослідження. Отже, у творах урбаністичної лірики “неокласиків” і так званої “київської” поезії відзначаємо дотримання поетами класичних метричних розмірів, у переважній більшості ямбу. Серед жанрових утворень першість веде сонет, приклад якого зустрічається майже в кожного з поетів. Урбаністична лірика цілком природно вписалися в “строгий стиль” “неокласиків”.

Список використаної літератури

- 1. Літературознавча енциклопедія: в 2 т. /** Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ Академія, 2007. – . – Т. 1: А (аба) – Л (лемент). – 2007. – 608 с.
- 2. Качуровський І.** Генерика і архітектоніка. Кн. II / Ігор Качуровський. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 376 с.
- 3. Плужник Є.** Поезії / [Упор., вст. стаття і прим. Л. В. Череватенка]. – К.: Радянський письменник, 1988. – 415 с.
- 4. Сосюра В.** Вибрані твори: в 2 т. / Наук. ред. В. Г. Дончик. – К.: Наукова думка, 2000. – Т. 1: Поетичні твори / Вступ. ст. В. П. Моренця. – 648 с.
- 5. Рильський М.** Зібрання творів: в 20 т. / [Ред. Л. М. Новиченко]. – К.: Наукова думка, 1983. – . – Т. 1: Поезії 1907–1929. Проза 1911-195 / [Ред. тому С. А. Крижанівський, вступ. стаття С. А. Крижанівського]. – 1983 – 536 с.
- 6. Йогансен М.** Вибрані твори / Упоряд. Р. Мельників, вид. 2-ге, доп. – К.: Смолоскип, 2009. – 768 с.
- 7. Зеров М.** Твори: в 2 т. / [Упор. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко, передм. Д. В. Павличка]. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поезії. Переклади / [Упоряд. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко]. – 1990 – 843 с.
- 8. Драй-Хмара М.** Вибране

/ Упоряд. Д. Паламарчука, Г. Кочура; передм. І. Дзюби. – К.: Дніпро, 1989. – 542 с. **9. Филипович П.** Поезії / [Редкол.: В. В. Біленко та ін.; вступ. ст. і прим. Н. В. Костенко]. – К.: Рад. письменник, 1989. – 169 с. **10. Клен Ю.** Вибране / [Упоряд., авт. передм. та приміт. Ю. Ковалів]. – К.: Дніпро, 1991. – 461 с.

Шапіро В. Й. Жанрові ознаки у “Київській” поезії “неокласиків”

У роботі досліджуються жанрові ознаки в урбаністичній ліриці “неокласиків”, що присвячені Києву.

Ключові слова: жанр, образ, поезія, сонет, рима.

Шапіро В. И. Жанровые признаки в “Киевской” поэзии “неоклассиков”

В работе рассматриваются жанровые признаки в урбанистической лирике “неоклассиков”, которая посвящена Киеву.

Ключевые слова: жанр, образ, поэзия, сонет, рифма.

Shapiro V. Y. Genre Signs of “Kiev” Poetry “Neoclassical”

In the work examines the in the urban genre features lyrics of “neoclassical” which is devoted to Kiev.

Key words: genre, image, poetry, sonnet, rhyme.

Стаття надійшла до редакції 4.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шевченко В. Ф.

УДК 821.161.2–2.09Суровцова

Л. М. Якименко

**УРБАНІСТИЧНА ТЕМАТИКА МАЛОЇ ЕКСПРЕСІОНІСТСЬКОЇ
ПРОЗИ НАДІЇ СУРОВЦОВОЇ**

Творчість однієї з найобдарованіших жінок-письменниць 20-х рр. ХХ ст. Надії Суровцової меншою мірою ставала об'єктом дослідження й аналізу українських і зарубіжних науковців, аніж її трагічна доля, страдницький шлях патріотки, пацифістки, громадсько-політичної діячки. Це й не випадково, адже саме її ім'я може стати синонімом-символом для означення талановитої, духовної особистості, що була запроторена на тридцять років за ґрати, однак не зламалася, не озлобилася, не розгубила письменницького дару.

Її творчим доробком у статтях, нарисах, спогадах, монографіях цікавилися Н. Колошук [2], М. Коцюбинська [3], І. Кульська [4],